

УДК 378.036:371.11

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ: ОСОБИСТІСНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД

Корольова І.І.,
завідувач кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту
Херсонський державний університет

У статті обґрунтовується сутність особистісно-діяльнісного підходу професійної підготовки майбутніх менеджерів освітньої галузі, розкриваються основні принципи реалізації особистісно-діяльнісного підходу. Встановлено, що особистісно-діяльнісний підхід є інтегративним, який пов'язує діяльнісний та особистісний компоненти, визначає провідну роль особистості в діяльності (професійній). Визначено, що цей підхід сприяє формуванню системи способів і прийомів здійснення професійної діяльності, професійних умінь та навичок організації, мотивації, планування, контролю діяльності на основі здобутих теоретичних професійно орієнтованих знань.

Ключові слова: особистісно-діяльнісний підхід, діяльнісний компонент, особистісний компонент, діяльність, професійна підготовка, менеджери освітньої галузі.

В статье обосновывается сущность личностно-деятельностного подхода в профессиональной подготовке будущих менеджеров образовательной сферы, раскрываются основные принципы реализации личностно-деятельностного подхода. Установлено, что личностно-деятельностный подход – интегрированный, который связывает деятельностный и личностный компоненты, определяет ведущую роль личности в деятельности (профессиональной). Определено, что этот подход способствует формированию системы способов и приёмов выполнения профессиональной деятельности, профессиональных умений и навыков организации, мотивации, планирования, контроля деятельности на основе приобретенных профессионально ориентированных знаний.

Ключевые слова: личностно-деятельностный подход, деятельностный компонент, личностный компонент, деятельность, профессиональная подготовка, менеджеры сферы образования.

Korolyova I.I. PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE MANAGERS OF EDUCATION: PERSONAL AND ACTIVITY APPROACH

The article explains the essence of personal-activity approach in professional training future managers of the education sector, describes the basic principles of realization of personality-activity approach. It is established that the personal-activity approach is integrative, which combines activity and personal component that defines the leading role of personality in activities (professional). It was determined that this approach fosters a system of methods and techniques of professional activity implementation, professional skills of organization, motivation, planning, monitoring activities, on the basis of theoretical professional knowledge.

Key words: personal-activity approach, active component, personal component, activities, vocational training, managers of the educational sector.

Постановка проблеми. Прогресивність розвитку сучасного суспільства в контексті інтеграційних процесів зумовлює динаміку вимог, що висуваються до підготовки фахівців у вищій школі, спроможних бути вмотивованими до самовдосконалення й самореалізації, конкурентоздатними, а отже, творчими в професійній діяльності. З огляду на зазначене набуває доцільності здійснення професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема й освітньої галузі, на засадах як компетентнісного, так і особистісно-діяльнісного підходу, відповідно до якого підсилюється акцент на практичній спрямованості навчання – проектуванні та моделюванні ситуацій професійної діяльності, що сприяє розвитку здатності до самостійного розв'язання фахових проблем, прийняття рішення, оцінки результатів діяльності тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Засадничі положення особистісно-діяльнісного підходу ґрунтовно висвітлені в науковому доробку Б. Ананьева, Л. Виготського, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, на переконання яких особистість – це суб'єкт діяльності, який під час її здійснення набуває формування й становлення, включається у взаємодію з іншими її учасниками та зумовлює особливості виконуваної діяльності та спілкування. Подальшого розвитку й розроблення цей підхід набув у працях К. Абульханової-Славської, Б. Бадмаєва, А. Вербицького, П. Гальперіна, В. Давидова, Д. Ельконіна, Ю. Машбиця, С. Подмазіна, З. Решетової та інших авторів. Певне висвітлення різних аспектів особистісно-діяльнісного підходу спостерігається в наукових розвідках І. Ільєсова, І. Зимньої, А. Маркової, О. Бондаревської, В. Серікова,

І. Якиманської (концепція особистісно-орієнтованого навчання), І. Волкова, О. Лук, В. Моляко, В. Чудновського, В. Юркевича (шляхи й умови розвитку творчих якостей педагога) та інших учених. Незважаючи на досить широке висвітлення питань особистісно-діяльнісного підходу в наукових джерелах, залишається поза увагою його вивчення в контексті професійної підготовки майбутніх менеджерів освітньої галузі.

Постановка завдання. Мета статті полягає в з'ясуванні сутності основних положень особистісно-діяльнісного підходу як практико-орієнтованої провідної умови в процесі професійної підготовки майбутніх менеджерів освітньої галузі. Адже сьогодні ставить завдання перед вищою освітою відповідно до нових законів України «Про вищу освіту», «Про освіту», розв'язання яких дасть змогу здійснити ефективну підготовку фахівців до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особистісно-діяльнісний підхід розглядається як інтегративний, який пов'язує діяльнісний та особистісний компоненти, визначає провідну роль особистості в діяльності (у нашому випадку в навчанні та професійній підготовці), її мотиви, цілі, психологічні особливості. Водночас науковці наголошують на тому, що ці компоненти взаємопов'язані. Так, згідно з теорією особистості як суб'єкта діяльності, розробленою С. Рубінштейном та розвинутою його науковою школою, психічні якості й властивості особистості виступають одночасно як передумова та результат її діяльності, тобто «психічний вигляд особистості в усій різноманітності її психологічних якостей визначається реальним буттям, дійсним життям людини та формується в її конкретній діяльності» [9, с. 58].

Отже, становлення особистості відбувається за умови активного долучення до діяльності, зокрема й навчання як одного з її провідних видів, у межах якого розглядаємо професійну підготовку у вищих навчальних закладах. Особистісно-діяльнісний підхід, передбачаючи організацію самого процесу навчання (професійної підготовки) як організацію й керування навчальною діяльністю тих, хто навчається, означає переорієнтацію цього процесу на постановку та самостійне розв'язання ними певних навчальних завдань (пізнавальних, дослідницьких, перетворюючих, проектних тощо). Проте педагога надаються пріоритетні функції управління (організації, мотивації, планування, контролю). На переконання І. Зимньої, особистісно-діяльнісний підхід із позиції тих, хто навчається, означає на-

явність доцільної ситуації інтеграції нових форм, правил, способів і засобів соціально-професійно-комунікативної діяльності. Відповідним чином вирішується основне завдання освіти – розвиток соціально активної (через активізацію внутрішніх резервів), професійно компетентної особистості, що саморозвивається [3].

Особистісно-діяльнісний підхід забезпечує розвиток і саморозвиток особистості майбутнього фахівця на ґрунті виявлення його індивідуальних особливостей як суб'єкта пізнання та предметної діяльності (В. Серіков, І. Якиманська) у процесі як оволодіння суспільно-історичними формами діяльності, так і самоорганізації своєї діяльності (К. Абульханова-Славська). Діяльність як психологічна категорія має визначення як у довідникових, так і в наукових джерелах. Тлумачення в психологічному аспекті висвітлює діяльність як «динамічну систему взаємодії суб'єкта зі світом, у процесі якої відбувається виникнення й утілення в об'єкті психічного образу та реалізація опосередкованих ним відносин суб'єкта в предметній діяльності» [7, с. 101]. З огляду на специфіку педагогічного процесу як такого, що інтегрує в систему низку складних процесів (навчання, виховання, розвиток і формування особистості), які набувають реалізації в діяльності, у педагогічних дослідженнях активно вивчають проблеми саме відповідно до діяльнісного підходу. Діяльнісний підхід доцільно використовують у контексті трактування й обґрунтування особливостей професійної підготовки фахівців, зокрема й менеджерів освітньої галузі, а саме зумовленості процесів навчання та фахової підготовки специфікою майбутньої професійної діяльності. Тому діяльність науковці виділяють як категорію «навчальна діяльність» (А. Вербицький, І. Ільєсов, В. Козаков, Ю. Машбиць, З. Решетова, Д. Ельконін та інші) та розглядають як «специфічний вид людської діяльності, спрямований безпосередньо на зміну суб'єкта (збагачення досвіду того, хто навчається)» [9, с. 10]; як діяльність із самоперетворення, продуктом якої є ті зміни, що відбулися в процесі її виконання в самому суб'єкті [6, с. 12]. Водночас учені наголошують на тому, що діяльність того, хто навчає, і того, хто навчається, може бути описана однією функціональною схемою, оскільки в навчанні кожен із них є суб'єктом управління щодо інших або самого себе [9, с. 11]. З огляду на таку позицію під час організації навчальної діяльності доцільно, як вважає В. Якунін, створити цілісно організовану систему, у якій «взаємодія частин є важливішою, ніж самі частини» [11, с. 10–11].

У контексті такого розуміння сутності навчальної діяльності В. Козаков підкреслює, що складниками системи є суб'єкт, ціль, мотив, засоби, процес, предмет (об'єкт), умови, продукт, результат, які утворюють організаційно-психологічну структуру діяльності, що складається з двох груп складників:

- організаційної: суб'єкт – процес – предмет – умови – продукт;
- соціально-психологічної: ціль – мотив – спосіб – результат [4, с. 131].

Доцільно зазначити, що науковці звертають увагу на необхідність створювати умови ефективної організації навчальної діяльності, яка здійснюється в освітньому середовищі, зокрема й у вищій школі. Як відомо, така цілеспрямована діяльність суб'єктів освітнього процесу ґрунтується на принципах як керівних положеннях. У педагогіці виділяють низку принципів – вимог. На сучасному етапі характеризують такі, які діють у системі вищої школи та відображають специфіку навчання в умовах вищого навчального закладу. Науковці окреслюють низку особливостей. Зокрема, І. Кобиляцький наголошував на забезпеченні єдності наукової й навчальної діяльності студентів; Т. Кудрявцев доповнює специфічність виокремленням проблемності. Характерною особливістю засадничих положень організації та здійснення освітнього процесу А. Барабанщикова називає професійну спрямованість. У цьому ж аспекті Ю. Кисельов, В. Лісіцин та інші автори зазначають професійну мобільність тощо.

Таким чином, науковці звертають увагу на взаємозв'язок складних і водночас пов'язаних між собою процесів навчання та професійної підготовки в умовах вищого навчального закладу. У цьому контексті Г. Атанов зазначає, що професійна діяльність є змістовним складником процесу навчання (адже за навчальними планами виділяють нормативний та професійно орієнтований блок, які є складниками цілісного процесу підготовки фахівців), а формування способу дії майбутнього фахівця (набуття низки компетентностей і компетенцій) є кінцевою метою цілісного інтегрованого педагогічного процесу у вищій школі. Учений підкреслює, що навчальна діяльність як спеціально організований вид діяльності спрямований на засвоєння досвіду попередніх поколінь, результатом чого є формування способу дії. Тобто навчальний процес вибудовується на ґрунті діяльнісного підходу, відповідно до якого Г. Атанов визначає такі принципи фахової підготовки: зміст підготовки в закладі вищої освіти складають система дій і знання,

які забезпечують їх виконання; студенти активно здійснюють навчальну діяльність, яка моделює майбутню фахову діяльність під час розв'язання навчальних завдань на ґрунті здобутих у системі знань; навчальний процес є сукупністю взаємопов'язаних видів діяльності двох суб'єктів – викладача та студента, де педагог здійснює функції проектування, організації й управління навчальною діяльністю [1].

Такі результати наукових розвідок зумовили доцільність виділення групи принципів навчання вищого навчального закладу, що узагальнюють існуючі дидактичні принципи, а саме:

- орієнтованість вищої освіти на розвиток особистості майбутнього фахівця;
- відповідність змісту вищої освіти сучасним і прогнозованим тенденціям розвитку науки (техніки) та виробництва (технологій);
- оптимальне поєднання загальних, групових та індивідуальних форм організації навчального процесу у вищій школі;
- раціональне застосування сучасних методів і засобів навчання на різних етапах підготовки фахівців;
- відповідність результатів підготовки фахівців вимогам, які висуваються певною сферою їх професійної діяльності;
- забезпечення їх конкурентоспроможності [10, с. 199–200].

З огляду на зазначене особистісно-діяльнісний підхід у професійній підготовці майбутніх менеджерів освітньої галузі є одним із провідних, адже, як наголошують науковці, такий фахівець повинен володіти системою теоретичних знань, практичних умінь та низкою якостей, що забезпечують реалізацію цих знань і вмінь. Л. Кравченко підкреслює, що менеджер освіти – це високого рівня професіонал, освітній лідер, талановитий організатор педагогічної взаємодії, який володіє конвергентним мисленням, творчими й організаторськими здібностями, наділений владними повноваженнями з боку держави чи власника навчального закладу, професійно керує педагогічним колективом відповідно до мети, місії, освітніх стандартів і соціально значущих педагогічних вимог, забезпечує рентабельність та конкурентоздатність освіти, здійснює моніторинг внутрішнього й зовнішнього педагогічного середовища, проводить маркетинг освітніх послуг, налагоджує ефективні зв'язки з громадськістю, як креативна особистість займається оперативним впровадженням інновацій у практику діяльності закладу [5].

Для того щоб освітня система отримала такого управлінця, необхідно забезпечити

відповідну підготовку фахівців за магістерською програмою 073 «Менеджмент» («Управління навчальним закладом (за типом)»), яка, ґрунтуючись на положеннях особистісно-діяльнісного підходу, сприяє формуванню професійної компетентності, а саме системи способів і прийомів здійснення професійної діяльності, професійних умінь та навичок управлінської діяльності (організації, мотивації, планування, контролю), професійно-управлінських методів роботи з використанням здобутих теоретичних професійно орієнтованих знань. А відтак запровадження в освітню практику особистісно-діяльнісного підходу забезпечує професійне становлення майбутніх менеджерів освітньої галузі, їх особистісне творче зростання, що у свою чергу дає змогу виділити особистісний компонент у процесі фахової підготовки, у межах якої відбувається реалізація діяльнісного компонента, та інтеграції цих компонентів.

Підготовка майбутніх менеджерів в умовах вищих освітніх закладів до реалізації управлінської діяльності здійснюється відповідно до навчальних планів, розроблених на засадах освітньо-наукової (магістерської) програми, у процесі вивчення навчальних дисциплін, що включені до нормативного блоку (таких як «Психологія управління», «Менеджмент», «Управління персоналом», «Управління змістом робіт», «Управління навчальною та виховною роботою», «Освітні технології», «Керівник навчального закладу», «Правові аспекти управління навчальним закладом», «Техніка управлінської діяльності» тощо), під час проходження виробничої практики, виконання науково-дослідної роботи, здійснення самоосвітньої діяльності. У процесі навчання вони повинні засвоювати знання й дії, що моделюють практичне виконання фахової діяльності, тобто операції з планування, організації, координування, мотивації, контролю, пошуку та прийняття рішень тощо. Організаційними формами навчання, що спрямовані на формування практичного досвіду, є практичні заняття, під час яких засвоюються форми, методи, засоби управління, способи дій із виконання управлінських функцій та прийняття рішень, розв'язуються навчальні завдання, які моделюють управлінську, економічну, комунікативну й інформативну діяльність, здійснюється аналіз виробничо-навчальних ситуацій, виявлених під час проходження виробничої практики, вивчаються та аналізуються можливі варіанти й моделі поведінки під час взаємодії із суб'єктами освітнього процесу тощо.

Тому можна стверджувати, що якість професійної підготовки (а отже, і рівень професійної компетентності) залежить від професійної готовності. Адже, як наголошує К. Дурай-Новакова [2], професійна готовність є не лише результатом, а й метою професійної підготовки, початковою та основною умовою ефективної реалізації можливостей кожної особистості. Учений звертає увагу на те, що готовність студентів до педагогічної діяльності (у нашому дослідженні – управлінської в освітньому середовищі) є складним структурним утворенням, основу якого складають позитивні установки, мотиви й усвідомлення цінності педагогічної (управлінської) праці. Водночас до її структури входять комплекс професійно-педагогічних знань, умінь і навичок та досвід їх практичного застосування.

К. Дурай-Новакова пов'язує професійну готовність зі спрямованістю на професійну (управлінську) діяльність та стійкими установками на працю, що визначаються положеннями особистісно-діяльнісного підходу. Показники професійної готовності, на її думку, повинні бути пов'язані з особистістю та діяльністю, а саме:

- зміст потреб і мотивацій педагогічної діяльності, рівень знань про сутність професії;
- ступінь усвідомлення відповідальності за результати педагогічної діяльності;
- рівень мобілізації й активізації знань, умінь і навичок та професійно значущих якостей особистості;
- якість соціальних установок на педагогічну діяльність, рівень стабільності професійних інтересів [2].

Таким чином, ефективність професійної підготовки визначається практичною підготовленістю майбутнього менеджера освітньої галузі до управлінської діяльності, а саме сформованістю в нього професійної готовності діяти в певній виробничій ситуації, використовуючи засоби, методи, прийоми управлінської діяльності, що доцільні за цих обставин в освітньому середовищі. Адже менеджер освіти (керівник освітнього закладу) має вільно орієнтуватись у соціально-політичному просторі; відбирати, аналізувати та узагальнювати інформацію; проектувати діяльність закладу, створювати модель, виділяти організаційну структуру; організовувати діяльність усіх структурних підрозділів і підсистем освітнього закладу; організовувати реалізацію планів, завдань закладу; структурувати та здійснювати моніторинг діяльності закладу; управляти матеріально-технічними, фінансовими, трудовими ресурсами, запровадженням інновацій, внутрішніми й зовнішніми зв'язками закла-

ду; здійснювати маркетингову діяльність та елементи підприємницької діяльності.

Водночас важливим чинником розвитку професійної спрямованості, пізнавальної активності, мотиваційної сфери, формування професійних компетентностей і компетенцій є науково-дослідна робота. У межах особистісно-діяльнісного підходу вона орієнтована на опанування професійними моделями управлінської діяльності. Її характерною особливістю є самостійність у пошуку необхідної інформації в різноманітних джерелах, методичних матеріалів, в аналізі нормативно-правової бази здійснення управління освітнім закладом, узагальненні досвіду управлінської діяльності керівника освітнього закладу, створенні проектів різних видів, розробленні методичного портфоліо управлінця тощо.

З огляду на зазначене підґрунтям професійної підготовки майбутніх менеджерів освітньої галузі до управлінської діяльності є самоорганізація навчальної діяльності на засадах взаємодії з модератором освітнього процесу (викладачем), який направляє та корегує їх науковий пошук під час дискусій і діалогів на практичних заняттях, виробничих практик на базі різних закладів та установ освіти, моделювання й проектування систем управління, виконання дипломних робіт, інших наукових проектів тощо. Особливу увагу у формуванні досвіду педагогічної та управлінської діяльності в майбутніх менеджерів освітньої галузі привертає використання проектно-технології, у межах якої набувають реалізації як діяльнісний, так і особистісний компоненти досліджуваного підходу. Це визначається його специфікою, зокрема міжпредметністю, що передбачає співвіднесення й систематизацію знань із різних дисциплін та інтегрування вмінь із застосування здобутих знань, а також необхідністю супроводу інформаційно-комунікаційними технологіями.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, здійснення професійної підготовки майбутніх менеджерів освітньої

галузі на основі особистісно-діяльнісного підходу сприяє формуванню професійної компетентності управлінців освіти, їх практичній підготовці та особистісно-фаховому зростанню.

Перспективи подальшого дослідження пов'язані з обґрунтуванням педагогічних умов підготовки менеджерів освітньої галузі до управлінської діяльності, де особистісно-діяльнісний підхід можна розглядати як одну з умов.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Атанов Г. Деятельностный подход в обучении / Г. Атанов. – Донецк : ЕАИ-пресс, 2001. – 160 с.
2. Дурай-Новакова К. Формирование профессиональной готовности студентов к деятельности : автореф. дисс. ... докт. пед. наук / К. Дурай-Новакова. – М., 1983. – 32 с.
3. Зимняя И. Педагогическая психология / И. Зимняя. – М. : Логос, 1999. – 384 с.
4. Козаков В. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение : [учеб. пособие] / В. Козаков. – К. : Вища школа, 1990. – 210 с.
5. Кравченко Л. Наукові основи підготовки менеджера освіти у системі неперервної педагогічної освіти : автореф. дис. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Л. Кравченко. – К., 2009. – 44 с.
6. Машбиц Е. Психологические основы управления учебной деятельностью / Е. Машбиц. – К. : Вища школа, 1987. – 224 с.
7. Психологічний тлумачний словник / авт.-уклад. В. Шапар. – Х. : Прапор, 2004. – 640 с.
8. Психологія діяльності і навчальний менеджмент : [навч. посібник] / [М. Артюшина, Л. Жураковська, Л. Колісніченко та ін.] ; за заг. ред. М. Артюшиної. – К. : КНЕУ, 2008. – 308 с.
9. Рубинштейн С. Основы общей психологии / С. Рубинштейн. – М. : Гос. уч.-пед. изд-во Наркомпроса РСФСР, 1940. – 546 с.
10. Столяренко Л. Педагогика. Серия «Учебники. Учебные пособия» / Л. Столяренко. – Ростов на-Дону : Феникс, 2000. – 448 с.
11. Якунин В. Педагогическая психология : [учеб. пособие] / В. Якунин. – 2-е изд. – СПб. : Изд-во В.А. Михайлова, 2000. – 349 с.